

УДК 621.3.017:621.331

АНАЛІЗ МЕТОДІВ КОНТРОЛЮ І ДІАГНОСТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ІЗОЛЯЦІЇ ТЯГОВИХ ДВИГУНІВ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ

Канд. техн. наук Д.Л. Сушко, О.М. Хамевко

АНАЛИЗ МЕТОДОВ КОНТРОЛЯ И ДИАГНОСТИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ИЗОЛЯЦИИ ТЯГОВЫХ ДВИГАТЕЛЕЙ ПОСТОЯННОГО ТОКА

Канд. техн. наук Д.Л. Сушко, О.Н. Хамевко

ANALYSIS OF METHODS CONTROL AND DIAGNOSTIC PARAMETERS ISOLATION THE TRACTION ENGINE OF DIRECT CURRENT

Cand. of techn. sciences D.L. Sushko, O.N. Khamevko

У статті розглянуто основні причини і дефекти ізоляційної конструкції, процеси, які протікають в ізоляції під дією електричного поля. Подано узагальнений аналіз методів контролю і діагностичних параметрів ізоляції тягових двигунів постійного струму.

Ключові слова: тяговий двигун, ізоляція, неруйнівний контроль, діагностичні параметри.

В статье рассмотрены основные причины и дефекты изоляционной конструкции, процессы, протекающие в изоляции под действием электрического поля. Представлен обобщенный анализ методов контроля и диагностических параметров изоляции тяговых двигателей постоянного тока.

Ключевые слова: тяговый двигатель, изоляция, неразрушающий контроль, диагностические параметры.

In article, are considered principal reasons and defects of isolating construction, processes are flowing in isolation under action of electric field. A generalized analysis of methods of control and diagnostic parameters of isolation the traction engine of direct current is presented.

Keywords: the traction engine, insulation, nondestructive control, diagnostic parameter.

Вступ. Експлуатаційна надійність тягових двигунів залежить від якості виготовлення та ремонту останніх, від умов навколишнього середовища при експлуатації, від факторів, які впливають на тяговий двигун у процесі експлуатації.

Одним з найважливіших шляхів вирішення задачі поліпшення експлуатаційної надійності тягових електричних двигунів є впровадження ефективних і багатофункціональних засобів технічного діагностування у комплексі системи технічного обслуговування і планово-попереджувального ремонту [1,6].

Постановка проблеми. Аналіз статистичних даних відмов ТД показує, що 15 – 20 % ТД, які вийшли з ладу, припадають на перший період роботи ТД, так званий період припрацювання, а основним видом відмов є міжвиткове або коротке замикання обмотки якоря [1]. Основною причиною даних

пошкоджень є неякісна ізоляційна конструкція якоря.

У процесі експлуатації через зволоження, перегрів, динамічні навантаження і перенапруження відбувається загальне старіння ізоляції, тобто погіршення її фізико-хімічних властивостей. В ізоляції виникають розподілені і місцеві (зосереджені) дефекти, які зрештою призводять до її пробою [3]. Щоб своєчасно виявляти дефекти, що розвиваються, і не припускати раптових пробоев електричної ізоляції, властивості її в процесі експлуатації періодично перевіряють.

Ефективність випробовувань чи ймовірність правильного виявлення дефектної ізоляції при контролі не є 100 %-ю. Вона залежить від методик випробовувань, характеристик використовуваної апаратури, значень вимірювальних параметрів, періодичності проведення випробовувань [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сформованій практиці обслуговування і ремонту ТД застосовується параметричне діагностування, що базується на вимірі сукупності параметрів, фізична природа яких визначається природою контрольованого процесу [2,6].

Визначення мети і задачі досліджень. Одна з найважливіших задач, яка вирішується при розробці діагностичного забезпечення, – вибір необхідної і достатньої сукупності діагностичних параметрів і встановлення їх гранично допустимих значень.

Основна частина дослідження. Тягові двигуни можуть нормально працювати лише із справною ізоляцією. Під дією різного роду дестабілізуючих факторів (електричні, теплові, електрохімічні) відбуваються структурні зміни матеріалу ізоляції, що призводить до розвитку первинних дефектів і виникнення нових. Відмова електричної ізоляції проявляється у вигляді її пробою.

Основною задачею профілактичних випробувань є виявлення дефектів, що розвиваються. Оцінка стану електрообладнання проводиться на підставі зіставлення всіх результатів випробувань та аналізу поведінки об'єкта випробувань в експлуатації [2,6].

Методи, які використовуються при всіх видах випробувань, можна класифікувати таким чином: руйнівні і неруйнівні [2,4,6].

До першої групи методів належать так звані руйнівні, коли при випробуваннях використовується підвищена напруга, в порівнянні з робочою, і викликає прискорене руйнування ізоляції в дефектному місці. Суттєвим недоліком таких випробувань є те, що прикладання підвищеної напруги не виключає появи нового дефекту, якого не було до випробування.

Другу групу складають неруйнівні, при яких використовується мала напруга і різні непрямі способи оцінки характеристик ізоляції, які не заподіюють шкоди ізоляційній конструкції і не можуть її пошкодити.

Діагностування ізоляційної конструкції ТД у процесі технічного обслуговування проводиться в основному неруйнівними непрямыми методами, які базуються на двох основних явищах, що виникають у діелектриках під дією слабких електричних полів: електропровідності та електричної поляризації.

В ізоляційній конструкції тягових двигунів виникає міжшарова поляризація, обумовлена неоднорідністю структури ізоляції. Припустимо, що в основну речовину діелектрика вкраплені включення підвищеної провідності. Тоді струм зміщення в ізоляції протікає частково по провідних включеннях (рис. 1). Тому при вмиканні діелектрика на постійну напругу в струмі виникає складова, обумовлена зарядом ємностей C через опір r . Стала часу міжшарової поляризації лежить у широких межах – від мілісекунд до десятків секунд і більше [4].

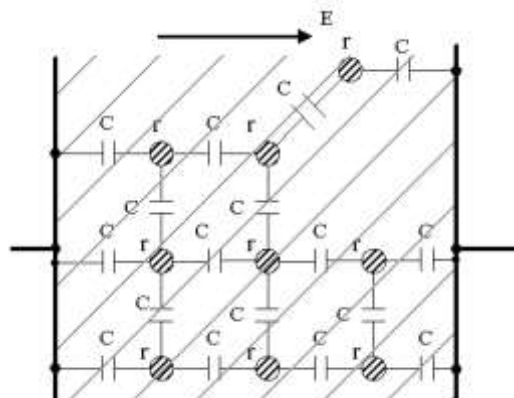

Рис. 1. Схема виникнення міжшарової поляризації

Для виявлення дефектів, які виникають в ізоляції, розроблені і застосовуються такі методи неруйнівного контролю ізоляції: вимірювання опору ізоляції; вимірювання кута діелектричних втрат; вимірювання ємності; вимірювання часткових розрядів в ізоляції.

Найпоширенішим методом контролю стану ізоляції є вимірювання її опору. Метод призначений для виявлення грубих дефектів, значного забруднення і зволоження ізоляції. Перевага методу полягає у великій чутливості до деяких місцевих дефектів і в простоті проведення вимірювань.

Абсорбційні характеристики виникають у діелектриках під дією електричного поля [5].

При підключенні діелектриків до постійної напруги, окрім постійного струму витоку, спостерігається в перебігу нетривалого часу так званий струм абсорбції, що спадає з часом до нуля за експоненціальним законом. Після закінчення перехідного процесу в схемі буде протікати лише крізний струм витоку. Вимірювання в певні моменти струму, що

проходить через ізоляцію, дає інформацію про ступінь її неоднорідності. В процесі старіння струм абсорбції зменшується. Отже, за струмом абсорбції можна судити про стан ізоляції і ступінь її старіння.

Вимірювання опору ізоляції визначається за наслідками вимірювань через 15 і 60 с після прикладання напруги на об'єкт. При цьому контролюється коефіцієнт абсорбції:

$$K_a = \frac{R_{60}}{R_{15}}$$

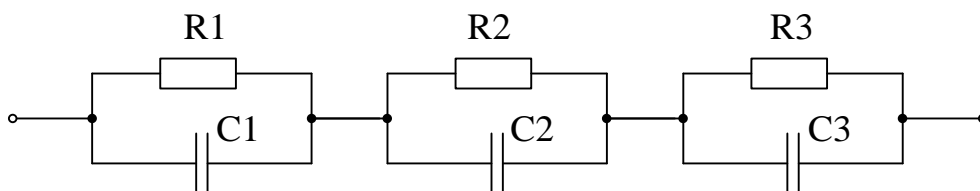

Рис. 2. Багатошарова схема заміщення корпусної ізоляції тягових електродвигунів

Математична модель багатошарової ізоляції для процесу саморозряду можна зобразити у вигляді суми затухаючих експонент з різними постійними часу:

$$u_c = \sum_{i=1}^n A_i \cdot e^{-\frac{t}{T_i}}, \quad (2.1)$$

де n - кількість шарів ізоляції;

A_i - постійна величина для i -го шару; дорівнює напрузі на i -му шарі в початковий момент часу процесу саморозряду;

$T_i = R_i C_i$ - постійна часу i -го шару,

t - поточний час.

Знаючи параметри математичної моделі, можна знайти і параметри схеми заміщення, використовуючи такі співвідношення:

$$R_i = \frac{R_{60}}{\sum_{i=1}^n A_i} \cdot A_i,$$

$$C_i = \frac{T_i}{R_i}.$$

Чим більше ізоляція містить побічних включень, зокрема чим більше зволожена ізоляція, тим менше коефіцієнт абсорбції.

Для визначення діагностичних параметрів ізоляційної конструкції ТД, останню можна зобразити у вигляді тришарової схеми заміщення, яка зображена на рис. 2.

Найбільшу інформацію про стан ізоляції можна отримати, аналізуючи процеси абсорбції в ній [5]. Про характер процесів абсорбції можна судити за зміною струму абсорбції. Проте більш зручно судити про них за залежностями опору ізоляції, напруги саморозряду і зворотної напруги від часу.

Протікання через діелектрик поляризаційних струмів веде до розігріву ізоляції. Пов'язані з цим втрати енергії називаються діелектричними. Діелектричні втрати при промисловій частоті виникають в основному за рахунок явищ швидкої поляризації.

Старіння ізоляції призводить до збільшення діелектричних втрат за рахунок збільшення активної складової струму, яка протікає в ній, і оцінюється тангенсом кута діелектричних втрат:

$$\frac{I_a}{I_r} = \operatorname{tg} \delta.$$

Вимірювання $\operatorname{tg} \delta$ дає уявлення про якість ізоляції, а характер зміни при періодичних вимірюваннях дає можливість судити про погіршення властивостей ізоляції.

Метод ємність-частота базується на тому, що ізоляція містить сторонні включення, зокрема чим більше ізоляція зволожена, тим вище значення ємності C . Отже, вимірювання ємності об'єкта при двох частотах f_1 і f_2 дають змогу робити висновок про наявність в ізоляції сторонніх включень. Звичайно вимірювання

ємності ведеться на частотах $f_1 = 2$ Гц і $f_2 = 50$ Гц. Показником якості ізоляції служить відношення C_2/C_{50} . Чим це відношення менше, тим ізоляція доброякісніша. Для сухої ізоляції відношення $C_2/C_{50} = 1.2 \div 1.3$. В міру зволоження відношення C_2/C_{50} зростає.

Також основними дефектами ізоляційної конструкції є велика кількість повітряних включень, які виникають або через порушення структури ізоляції (розшарування, розриви), або через трапляння в конструкцію повітряних включень [3]. Електрична міцність таких дефектів нижча, ніж міцність іншої частини ізоляції, і при накладанні напруги створюються умови для виникнення пробою.

При накладанні напруги, особливо змінної, розряди відбуваються дуже часто, і в ланцюгу наявні безперервні високочастотні несинусоїдальні коливання струму. Амплітуда і інтенсивність цих коливань зростають по мірі

зростання числа повітряних включень унаслідок старіння і розшарування ізоляції [4,6].

Висновки з дослідження і перспективи, подальший розвиток у даному напрямку. Таким чином, як діагностичні параметри для оцінки стану ізоляції ТД можна використовувати такі: R_{60} омичний опір ізоляції, замірний через 60 с після підключення напруги; коефіцієнт абсорбції K_a ; C_{50} електрична ємність ізоляції, заміряна на частоті 50 Гц; ємнісний коефіцієнт; $\text{tg}\delta$ тангенс кута діелектричних втрат.

За інтенсивністю спаду струму абсорбції на початковому інтервалі часу розряду ізоляції можна судити про її внутрішній стан, дістаючи інформацію про зміну таких основних властивостей, як електропровідність і діелектрична проникність окремих шарів.

Список використаних джерел

1. Сушко, Д.Л. До оцінки експлуатаційної надійності тягових двигунів постійного струму [Текст] / Д.Л. Сушко, О.В. Устенко // Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті. – Харків, 2009. – № 4. – С. 88-92.
2. Сей, П.М. Методы и средства диагностики оборудования высокого напряжения [Текст] / П.М. Сей. – М.: Энергоатомиздат, 1992. – 240 с.
3. Вайда, Д. Исследование поврежденных изоляции [Текст] / Д. Вайда. – М.: Энергия, 1968. – 400 с.
4. Акімов, О.І. Техніка високих напруг. Ізоляція та перенапруги в пристроях електропостачання і електричної тяги залізничного транспорту [Текст]: навч. посібник / О.І. Акімов, Д.Л. Сушко. – Харків: УкрДАЗТ, 2009. – 217 с.
5. Борисова, М.Э. Анализ абсорбционных и частотных характеристик диэлектриков на основе модельных эквивалентных схем [Текст] / М.Э. Борисова, С.П. Койков // Электричество. – 1988. - № 4. – С. 66-70.
6. Гуменюк, В.М. Надежность и диагностика электротехнических систем [Текст]: учеб. пособие для вузов / В.М. Гуменюк. – Владивосток: Дальневост. гос. техн. ун-т, 2010. – 218 с.

Рецензент д-р техн. наук, професор О.С. Крашенінін

Хамевко Олег Миколайович, слухач кафедри автоматизованих систем електричного транспорту Української державної академії залізничного транспорту. Тел.: 098-403-78-46.

Сушко Дмитро Леонідович, канд. техн. наук, кафедра автоматизованих систем електричного транспорту Української державної академії залізничного транспорту. Тел.: 066-121-60-10.

Khamevko Oleg Mykolayovych, student of the department «ASET». Tel.mob. 098-403-78-46.

Sushko Dmitriy Leonidovich, associate professor of the department «ASET». Tel.mob. 066-121-60-10.